

A szlovákiai (csehszlovákiai) magyarság történetének forrásai 1918-tól napjainkig

Az Országos Keresztényszocialista Párt dokumentumai

A Fórum Kisebbségkutató Intézet a közeljövőben új kiadványsorozatot indít *Fontes historiae...* címmel, amely, mint a latin elnevezés mutatja, a történelem forrásait kívánja közreadni. Konkrétabban a szlovákiai (csehszlovákiai) magyarok múltjára és történelmére vonatkozó írásos, esetleg képi dokumentumokról van szó. Ezen témakör megadásával egyúttal időrendileg is behatároltuk a források kutatását. Ez azt jelenti, hogy azokkal az írásos dokumentumokkal kívánunk foglalkozni, amelyek az 1918-ban létrejött Csehszlovákiához csatolt felvidéki magyarság történetére vonatkoznak, beleértve természetesen az 1939–1945 közötti éveket, amikor a felvidéki magyarság egy része az önálló Szlovák Köztársaságban maradt a Felvidék egy részének Magyarországhoz történt visszacsatolása után. Sőt egy további pontosítás is szükséges. A két világháború közötti időszakban (1918–1939) Kárpátalja is Csehszlovákiához tartozott, ahol szintén jelentős magyar kisebbség élt. Tehát főleg erre az időszakra vonatkozóan ezen területek magyarságának történetével foglalkozó dokumentumok feltárása is kutatási céljaink között szerepel.

Nem szólva most az egynéhány megjelent dokumentumgyűjteményről, a szlovákiai (csehszlovákiai) magyarság történetére vonatkozó dokumentumok egy-egy tanulmánykötet függelékeként már a múltban is megjelentek. Itt most ezeket nem soroljuk fel. Ezt a sorozat első kötetének bevezetőjében tesszük meg. Szeretnénk azonban arra utalni, hogy az eddigi közlések néhány jellemző és bizonyára a történelem szempontjából fontos dokumentumot tártak a nyilvánosság elé. Ezzel szemben a nemrégén megindult kutatás szisztematikusan és a lehetőségek szerint teljes körűen kívánja feltárni és a forrásközlés legújabb tudományos-kritikai módszereivel kívánja közreadni a feltárt dokumentumokat. A feltárás lényege, hogy nyilvánosságba vegyük az adott témára vagy tárgykörre vonatkozó összes írásos és képi dokumentumot. Sőt azt is szükséges feltárni, ha egy adott dokumentumcsoport a múltban megsemmisült. Sokatmondó lehet az a körülmény vagy ok, amely ezek megsemmisüléséhez vezetett.

Az alábbiakban az előkészületben lévő egyik kötetből közlünk részleteket. A kötetben az Országos Keresztényszocialista Párt történetére vonatkozó 1919–1936 között keletkezett dokumentumok kerülnek közlésre. A dokumentumok feltárója és válogatója, valamint a kötet összeállítója Angyal Béla, aki előzőleg összefoglaló

munkát jelentetett meg a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből. A közeljövőben megjelenő forrásgyűjteménybe 109 dokumentumot soroltunk. Ezek magyar, szlovák és cseh levéltárakban folytatott kutatások eredményeként, illetve a korabeli sajtóban megjelent cikkek és tudósítások alapján kerültek a kötetbe. Az alább közölt hat dokumentum tehát válogatás az előkészületben lévő kötet 109 dokumentumából.

A közölt dokumentumok számozva, időrendben követik egymást. Valamennyi elé egy rövid regesztumot, tartalmi kivonatot illesztettünk. A válogató továbbá jegyzetekkel látta el az egyes dokumentumokat, valamint valamennyihez magyarázó megjegyzést fűzött, amely a jegyzeteket követően a dokumentum jelzete után olvasható.

1.

Komárom, 1919. május 17. A Komáromi Lapok hírlapi beszámolója Pozsony vármegye ideiglenes törvényhatósági bizottságának május 12-i üléséről, amelyen a magyar képviselők külön nyilatkozatot tettek közzé a magyarság jogai és a magyar állam területi épsége érdekében.

Pozsony vármegyének a cseh-szlovák kormánybiztos által kinevezett ideiglenes törvényhatósági bizottsága f. évi május 12-én tartotta első közgyűlését.

Ez a közgyűlés történelmi fontossággal bír a magyarság szempontjából s éppen azért le kell szögeznünk annak eseményeit. Le kell szögeznünk annál is inkább, mert Komárom vármegye északi felének és Komárom szabad városnak helyzete úgyszólván teljesen azonos Pozsony vármegyéével s így az események későbbi folyamán valószínűleg nálunk is fel fog merülni hasonló nyilatkozat és óvástétel szükségese, mint amelyet a pozsony megyei magyar bizottsági tagok előterjesztettek.

A zsupáni jelentés előterjesztése után először dr. *Juriga* Nándor szólalt fel s egyebek közt kijelentette, hogy minden magyart édes testvérének tekint, akikkel szívesen működik együtt egymás védelmében. Elsőrangú kötelességének tekinti, hogy hálás köszönetét fejezze ki *Bartal* Aurél volt főispán-kormánybiztos iránt, a ki a háború alatt atyai gondoskodással védte a nép érdekeit s nem tett különbséget a különféle nemzetiségű lakosság között. Indítványozza, hogy a közgyűlés szavazzon köszönetet *Bartal* Aurélnak. A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadta.

Majd *Bartal* Aurél volt főispán-kormánybiztos szólalt fel s körülbelül a következőket mondotta:

Egészen különös és idegen helyzetben vagyunk ma itt ebben a teremben s éppen azért nem veszik tőlem rossz néven, ha szomorúság szól ki a szavaimból. Közéleti működésemet, mint 25 éves gyerek ennél az asztalnál kezdtem meg s azóta e vármegye jó és rossz sorsában mindig megállottam helyemet s mindig együtt éreztem e vármegye lakosságával. Együtt érzek most is s ez az együttérzés rója rám azokat a kötelességeket, melyeket hazánk mai válságos helyzetében is híven kívánok teljesíteni.

Furcsa, hogy ma mint kinevezett ember vagyok itt, de végtére az emberek sorsa az isten kezében van, isten irányítja, isten gondviselésében meg kell nyugodnunk, azokon változtatni nem lehet. Amikor múlt ősszel Magyarországbán saját honfiainak

hitványsága és alávalósága folytán a vörös anarchia ütötte fel fejét, az entente hatalmak, hogy ezt az országot amelynél szebb, jobb a világon nincs, megmentésük, csapatokat küldtek Magyarország területére, s a mi vidékünknek a megszállását a cseh-szlovák kormányra bízta. A kormány ide zsupánnak kinevezte Zoch Sámuel modori evangélikus lelkész urat. Mikor én erről a kinevezésről értesültem, megvalom, nagy megnyugvást éreztem, mert hisz a nagytiszteletű urat ismertem, ismerem tisztességes egyéniségét, jó szívét, mely jó szívének számtalan jelét láttam a háború alatt s mikor megtudtam, hogy az ő kezébe kerül a vezetés, tudtam, hogy az ő jó szíve, gondolkozása atrocitásokra nem fog vezetni, keresztényi szeretet fogja irányítani tevékenységét s azt a csapást, mely bennünket magyarokat ért, az ő szíve jóságával elviselhetővé fogja tenni.

Mint a vármegye lakosságának képviselője, csak elismeréssel nyilatkozhatom a zsupán úr eddigi működéséről, csak elismeréssel nyilatkozhatom az entente csapatok azon részéről, mely mondhatom saját tapasztalatomból, hogy azoknak, akiknek közvetlen érintkezésük van a csapatokkal, az a meggyőződésük, hogy ezek tisztességes csapatok, nem erőszakoskodók, egyenesen a katonai végzések teljesítésére szorítkoznak.

Ennek dacára, mint magyar embernek csak egy kötelességem lehet, nyilatkozatot kell tennem s óvást kell emelnem a magyarság jogai s a magyar állam területi épsége érdekében. Mindenkinek, aki higgadtan gondolkodik, meg kell értenie, hogy nekünk magyar bizottsági tagoknak ez az első teendőnk, melynek elmulasztása bűn lenne saját nemzetünk ellen.

Ezután felolvassa a vármegye magyar bizottsági tagjai által aláírt következő óvástételt és nyilatkozatot:

Miután Magyarország azon területeinek hovátartozandósága, melyeket az entente hatalmak csapatai megszállva tartanak és amelyek a cseh-szlovák köztársaság birtokában vannak, sem a párisi békekonzferencián, sem törvényes formában még rendezve nincs, a köztársasági kormánynak a közigazgatásunknak a fennálló törvényektől eltérő rendezésére vonatkozó rendelkezéseit időelőttiékné tartjuk, azokat törvényeseknek ez idő szerint el nem ismerhetjük.

Midőn ennek dacára itt megjelentünk s kinevezésünket elfogadjuk, tesszük azt azért, hogy így részeseivé válva a megye közigazgatásának, a megye velünk ugyanegy nézetet valló lakosságának, különösen a magyarságnak érdekeit megvéddhesük és szolgálhassuk.

Ünnepélyesen óvást emelünk az ellen, hogy ezen tényünk bárki által a jelen állapot végleges, törvényes volta elismerésének vélelmeztessek.

Pozsony, 1919. május 12-én.

Bartal Aurél, Id. Samarjay Emil dr. Gülcher Jakab, Kollárik József dr., Gálfy Gáspár, Svigruha Pál, Komzala Károly, Alló István, Farkas Péter, Faulhamer Ferenc, Nagy Károly, Bognár Ignác, Hochmann János, Pongrácz Frigyes, Bittó Dénes, Zichy József gróf, Bartal Ferenc, Szüllő Géza, Vermes Zoltán, Katona Móric.

Az óvás előterjesztése után Bartal Aurél élt a zárszó jogával, majd gróf Zichy József az alábbi beszédben csatlakozott az óváshoz:

Az igen tisztelt zsupán úr és a tisztelt gyülekezet kegyes lesz megengedni, hogy csak néhány szóval álláspontomat körvonalazzam és leszögezzem, megjegyezve, hogy én az imént felolvasott nyilatkozatokhoz hozzájárulok.

Tartozom ewel politikai múltamnak, tartozom mindazoknak, kik eddig megbecsülésükkel megtiszteltek.

Kötelességemnek tartottam e testület tagjává való kinevezést elfogadni, mert úgy hiszem, hogy jobb szolgálatot teszünk a közügynek, ha annak intézésében részt veszünk, mintha a kormányzatot – előzékenysége dacára – azon helyzetbe hozzuk, hogy sine nobis¹ – de nobis intézkedjék. Évek hosszú során át a magas, a nagy politikától tartózkodtam, igen hálátlan dolog ez, most is fokozott mérvben ez a szándékom és midőn fájdalommal tölt el hazám integritásának példátlan csorbítása, csak azt jegyzem meg, hogy nemzetiségemet soha sem fogom eltagadni, – ezt tót ajkú polgártársaink sem tették a múltban az övékre nézve. Magyar voltam, magyar vagyok, magyar leszek utolsó leheletemig, de ez nem fog gátolni abban, hogy az új államnak, mely esetleg szülőföldemen alakult, lojális alattvalója legyek s gyenge erőmmel segédkezzek ott, ahol éppen saját nemzetbelieim számára ezt a nagy változást és átalakulást elviselhetőbbé tehetem.

Szókimondó voltam egész politikai életemben – az leszek most is. Amilyen becsületesnek tartom ott, ahol ez szükséges, a nyílt sisakkal való harcot, ép úgy vettem meg az alattomos konspirálást.

Sajnálattal kell egyúttal konstatálnom, hogy érzelmi szempontból állásfoglalásomat lényegesen előmozdítják azon események, melyek szomszédságunkban lejátsszódnak, melyek nem államalkotó és fenntartó, de egyenest minden jogot eltipró tényekben nyilvánulnak. Magyarország túlélte a tatárjárást, túlélte a török uralmat, túl a germanizáló abszolútizmust, túl fogja-e élni azon feldarabolását, melyet a Habsburg-ház szerencsétlen politikája hozott rá, – ez a jövő titka – ezt fellebbenteni nem vagyok illetékes.

Hogy a jelenlegi szárnalmas állapotok nálunk kedvező és állandó jelleget öltsenek, ez legelső sorban azon mérsékelt, igazságos, tapintatos és államférfiúi bölcseségtől fog függni, mellyel a hatalom gyakorlói az új államot kormányozni fogják.

Lényegesen fog ehhez még az is járulni, ha a Párizsban székelő areopagus² megköti a végleges békét.

Ezeket kívántam kijelenteni azon reményben, hogy mindazon tapintatos kijelentéseket, melyeket a zsupán úrtól ismételt alkalommal hallottunk – tetteivel is honorálni fogja s ezen esetben bizvást mondhatom, hogy önzetlen közreműködésre számíthat, kivált ha az őszinte, nyílt szó meghallgatását is programjába vette fel.

Zoch Samu zsupán-kormánybiztos készséggel elismeri, hogy a készülöben levő új államalakulatnak kötelessége figyelembe venni a magyar nyelvű lakosság pszichológiai helyzetét. Ezért azt javasolja, hogy a közgyűlés vegye tudomásul a *Bartal Aurél* által előterjesztett óvást és nyilatkozatot.

A közgyűlés a zsupán indítványát egyhangúlag elfogadta s a magyar bizottsági tagok óvását tudomásul vette.

Komáromi Lapok, 1919. május 17. 1–2. p. A szerző megjelölése nélkül.

Jegyzetek

1. Nélkülünk.
2. Az ókori Athénban a legfelsőbb törvényszék. Utalás a béketárgyalásokra.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

Az 1919 elején kinevezett Pozsony megyei bizottságban több olyan személyt találunk, akik később kulcsszerepet játszanak az OKP-ban, illetve a csehszlovákiai magyar pártokban, pl. Bartal Aurél, Bittó Dénes, Szüllő Géza. Kinevezésükkor a magyar politikai vezetők először kerültek szembe a passzivitás vagy aktivitás kérdésével, amely a kisebbségek egyik nagy dilemmája volt. Attól tartottak, hogy ha elfogadják a csehszlovák hatóság kinevezését, azzal elismerik az új hatalmat, és a párizsi békekonferencián a magyar békeküldöttség pozícióit gyengítik. Ha a passzivitást választják, a magyar kisebbség képviselet nélkül marad. Mint a fenti cikkből is kitűnik, az aktív részvétel, az érdekképviselet felvállalása, a sérelmek kimondása mellett döntöttek, és a felolvasott állásfoglalással igyekeztek ennek a magyarokra nézve negatív politikai üzenetét ellensúlyozni.

2.

Pozsony, 1919. november 23. A Népakart című hetilap tudósítása Szlovenszko magyar nyelvű papjainak november 19-én megtartott gyűléséről, amelyen a nagyszombati érseki helynökhöz címzett memorandumot fogadtak el, kifejtve azt, hogy el vannak szakítva fő pásztoruktól, az esztergomi érsektől, és január óta nem kapják meg járandóságaikat. Tiltakoznak az egyház autonóm jogaiba és az iskolai vallásoktatásba való beavatkozás, valamint az egyházi vagyon elkobzása ellen.

Szerdán, f. hó 19-ikén Szlovenszko magyar nyelvű papjai gyűlést tartottak, melyen elhatározták, hogy sérelmeik orvoslása érdekében és óhajaik előterjesztésével memorandumot intéznek a nagyszombati érseki helynökhöz.

Az egyhangúlag elfogadott memorandumban, melyet *Palkovich* esperes szerkesztett, kifejtik, hogy az új politikai helyzet következtében főpásztoruktól el vannak szakítva, minek következtében sok irányban visszás helyzet keletkezett. Eltekintve attól, hogy az egyházmegye fej nélkül áll, sok anyagi kár is származik a helyzetből, mert sokan már például január óta nem kapják meg járadékaikat. Adassék meg az érintkezés lehetősége a főpásztorokkal. Tiltakoznak az egyházi vagyon elkobzása ellen, mivel az egyházi vagyon kulturális célokra szolgál. A magántulajdon alapján álló kormány csak váltságdíj fejében veheti át az egyházi birtokot.¹

Tiltakoznak az egyház autonóm jogaiba és az iskolai vallásoktatásba való beavatkozás ellen.

Ezután *Tyukos* János püspöki esperes indítványozta a keresztény magyar iskolaszövetség megalakítását, hogy tradícióinkat megvédje, amire ezeréves ittlétünk és kilencszáz éves vallásunk folytán jogunk van. Erre a célra az összes keresztényeknek, akár katolikusok, akár protestánsok, egyesülniök kell. Az iskolakérdéssel kapcsolatosan a tanítók anyagi helyzetének rendezésére tanítói gyűlés egybehívását indítványozta.

A gyűlésre meghívott *Haverla* Péter dr., a keresztényszocialista párt központi igazgatója, kifejtette a keresztényszocializmus programját. Rámutatott a világeseményekre, melyek bizonyítják, hogy egyedül a keresztényszocializmus képes az összehalmozódott energiákat a helyes útra terelni. Az események igazolják, hogy a tár-

sadalmi kérdés az osztályharc alapján meg nem oldható, hanem csakis a krisztusi elvek alapján, az összes társadalmi osztályok kölcsönös együttműködésével. Felhívjaoltártársait, hogy híveiknek ne csak lelki táplálékot nyújtsanak, hanem testi táplálékban is részesítsék őket. Az összes keresztényeknek, felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül a keresztényszocializmus zászlaja alatt kell egyesülniök. Jelszavuk legyen: „Keresztény testvérek egyesüljete.” Foglalkozik a tanítók, közalkalmazottak, ipari munkások és kisiparosok helyzetével, s kimutatja, hogy csak úgy fognak helyzetükön javítani, ha erős politikai párt: a keresztényszocialista párt keretében fognak szervezkedni.

Ezután *Tobler János*, a keresztényszocialista párt központi főtitkára a keresztényszocialista párt és szakszervezetek megszervezéséről tartott előadást.

Népakarat, 1919. november 23. 2. p. Szerző megjelölése nélkül.

Jegyzet

1. A Palkovich Viktor gútai esperes által szerkesztett emlékiratot felterjesztették a nagyszombati érseki helyetteshez.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

A magyar alsóbb papság döntő többsége nem tudta elfogadni az államfordulatot, és az ellenállásukat csak növelték az új állam vallásellenes intézkedései. Évekig megoldatlan volt a megszállt területek egyházmegyéinek az esztergomi érsekséghez való viszonya.

A pozsonyi keresztényszocialista központ két vezetőjének jelenléte a gyűlésen arról tanúskodik, hogy igyekeztek, mint később látni fogjuk, sikerrel, bevonni a katolikus alsó papságot a párt szervezésébe.

3.

Pozsony, 1920. március 28. A Népakarat c. hetilap tudósítása az Országos Keresztényszocialista Párt március 23-án Pozsonyban megtartott első kongresszusról. Ezen megválasztották a párt országos vezetését, valamint országos elnökét, Lelley Jenő nyitrai ügyvéd személyében. Döntést hoztak továbbá arról, hogy a még nem ratifikált békeszerződés ellenére részt vesznek a cseh-szlovákiai nemzetgyűlési választásokon, amelyre jóváhagyták a jelöltek listáját.

Március hó 23-án tartottuk meg a vigadó nagytermében az első országos keresztény szoc. kongresszust. A tárgysorozat legfontosabb pontja a választások ügyében való állásfoglalás és a jelölések kérdése volt. Kongresszuson 179 község volt bizalmi férfijai útján képviselve.

A kongresszust ½11 óraker Haverla Péter ideiglenes központi igazgató nyitotta meg, üdvözlőlvén a megjelenteket, és az elnöki szék elfoglalására dr. Lelley Jenő nyitrai ügyvédet, az ottani keresztény szoc. párt elnökét kérte fel.

Dr. Lelley méltatta a mai idők jelentőségét, rámutatott a keresztényellenes világromboló törekvésekre, amelyeknek egyik eredményeképpen a magyarországi bolseviz-

must állította oda, mely egy virágzó és gazdag országot rövid néhány hónap alatt romba döntött, amit vallástalan egyének őrzöngése idézett elő.

Utána *Tobler* János központi főtitkár ismertette a keresztény szoc. eszmék terfoglalását Szlovenszón. Hosszú tartalmas beszédet sűrűn az általános tetszés hangos megnyilvánulása szakította meg.

A 3. pont az országos pártvezetőség megválasztása volt. A kongresszus egyhangúan megválasztotta a következőket:

Helybeliek: dr. Kiss Albert egyetemi dékán, Haverla Péter segédlelkész, Nagy Dezső építőmester, dr. Moravitz Zoltán ügyvéd, Magyar János iparos, Somosközy János vasmunkás, dr. Neumann Tibor ügyvéd, *Tobler* János főtitkár, Varjú József titkár, Oncsák Gyula a Népakarat felelős szerkesztője, dr. Jabloniczky János ügyvéd, Rigele Alajosné, dr. Bozóky Géza egyetemi tanár, Sulva Gy. iparos. Vidékiek: Csaposs Géza pléb. (Nagylég), Czistler István segédlelkész (Galánta), Letocha József segédlelk. (Léva), dr. Szunyogh Ferenc bencés tanár (Komárom), Jakatits Sándor kántortanító (Dunaszerdahely), dr. Okolicsányi Tibor ügyvéd (Ipolyság), Győry Vilmos segédlelkész (Hidaskürt), Varga Géza földmunkás (Deáki), dr. Póor Gyula ügyvéd (Szencz), Rudnay Béla földbirtokos (Alsózsember), dr. Lelley Jenő ügyvéd (Nyitra), dr. Fleischmann Gyula (Kassa), Wirth (Kassa), Vargha (Kassa), Tósz (Kassa)¹, Gerl Árpád ker. titkár (Somorja).

Ezután a választások kérdésére tért át a kongresszus. Dr. *Póor* Gyula (Szencz) következőket mondta:

Mindenekelőtt egy fontos kérdést kell megvilágítanunk, t. i. a nemzeti kisebbségek részvételét a választásokon, hogy passzív magatartást tanúsítsunk-e, vagy pedig részt vegyünk-e a választásokban. A passzivitást a törvény tiltja meg, és meglehetősen súlyos büntető szankciókat helyez kilátásba a passzív magatartást tanúsító polgárok részére.² De meggyőződésünk ellentétben áll azzal, hogy a választásokban részt vegyünk. De az adott helyzettel számolva részt kell vennünk a választásokban már csak azért is, hogy a magyarság minden esetre kellő képvisellel bírjon, hogy érdekeit mindenkor megvédje. Tehát bele kell mennünk a választásokba, azonban nem zárkozhatunk el a tények elől, s ezért következő határozati javaslatot terjeszti a kongresszus elé.

„Minthogy a cseh-szlovák köztársaság és Magyarország között a békeszerződés nemzetközi jogilag még megkötve nincsen, minthogy a cseh-szlovák köztársaság választási törvénye a nemzeti kisebbségek, nevezetesen a magyarság és németiség megkérdezése nélkül hozatott, minthogy a Szlovenszko területének nagy részén katonai diktatúra van, a politikai-, sajtó és szólásszabadság, nemkülönben a gyülekezési jog korlátozva van, annyira, hogy a választásokon a népakarat szabadon meg nem nyilvánulhat, ennél fogva a keresztény szociális párt mérlegelés tárgyává téve azt, hogy vajon a választásokban egyáltalán részt vegyen-e, arra az álláspontra jutott, hogy dacára a fenti körülményeknek a nemzeti többségek védelme szempontjából úgy jár el helyesen, hogyha a választási küzdelmet az adott helyzetben felveszi, és az aktivitás terére lép.”

Dr. Kiss Albert (egyetemi tanár) azt ajánlja, hogy e végtelenül fontos resolúció³ végleges megszövegezésére háromtagú bizottságot küldjön ki a kongresszus. Az elnök javaslatára ebbe a bizottságba dr. Kiss Albert, dr. Póor Gyula és dr. Moravitz Zoltán választatnak be.

A kongresszus az előterjesztett javaslatok és az elnök felvilágosító szavai után a választásokban való aktív részvétel mellett döntött.

Az ideiglenes pártvezetőség javaslatára a kongresszus a következőket jelöli a XVI. (érsekújvári) választókerületben a képviselőházi választásokra:

dr. Lelley Jenő ügyvéd (Nyitra);
 dr. Jabloniczky János ügyvéd (Bratislava);
 Tobler János munkás, szakszervezeti főtítkár;
 Palkovich Viktor esperes (Gúta);
 dr. Póor Gyula ügyvéd (Szencz);
 Varga Géza földmunkás (Deáki);
 Haverla Péter segédlelkész (Bratislava);
 Dr. Okolicsányi Tibor ügyvéd (Ipolyság);
 Morvay Kálmán nyergesmester (Nyitra);
 Letocha József tanár (Léva);
 Varga Ferenc gyári munkás (Bratislava).⁴
 Pótjelöltek:

Szabó Kálmán kispász (Vágselye);

3. és 4. helyre lapzártáig még nem történt döntés.

A sajtó- és agitációs mozgalomra vonatkozó részt dr. *Moravitz* Zoltán terjeszti elő s fejtegeti annak szükségességét. Az agitációs kérdést *Tobler* főtítkár fejtegeti a kiküldöttek előtt és felhívja figyelmüket arra, hogy az agitációval karöltve kell haladnia a sajtónak is. Sajnos nélkülözzük azt s azért felhívja a jelenlévőket, hogy hasanak oda szervezeteikben, hogy a keresztény szoc. hetilapok a legrövidebb időn belül napilapokká fejleszthetők legyenek. A kiküldöttek legnagyobb érdeklődéssel és lelkesedéssel fogadták s egyhangúlag felhatalmazták a központi pártvezetőséget, hogy a „Népakarat”-ot napilappá fejlesszék. Az erre vonatkozó anyagi hozzájárulásait már előre biztosítják.

Csaposs Géza nagylégi plébános szólal fel ezután és kijelenti, hogy a javaslatot mindenkinek el kell fogadnia és felkéri a helyi szervezet vezetőit, hogy hazamenve, szervezeteikben mindenütt a központ által a lap fejlesztésére szolgáló alaphoz a helyi szervezetek is a legnagyobb mértékben járuljanak hozzá. Egyben a sajtóalap gyarapítására ajánlja, hogy a jelenlevők már most tehetségükhöz képest adakozzanak.

Rudnay Béla (Alsózsember) 5000 kor.-t és gyűjtőíven 11.000 kor.-t tesz a sajtóbizottság asztalára. *Zedwitz* grófnő meg 3000-t. Miután a vidéki helyi szervezetek képviselői egymásután adakoznak saját személyükben, biztosítva azt, hogy a helyi szervezetek részéről való anyagi hozzájárulás a legrövidebb időn belül biztosítva lesz.

Hozzászóltak még: *Bozóky* Géza egyetemi tanár (Bratislava), *Tyukoss* János esperes (Püspöki), *Varga István* (Bratislava), *Nagy Mátyás* (Udvard).

A kongresszus lefolyása meggyőzte a jelenlevők mindegyikét arról, hogy a keresztény szoc. pártszervezetek fegyelmezettsége és áldozatkészsége szép reményekre jogosítja a pártot a közeli választási campagnere, mikor ily rossz közlekedési viszonyok között ennyi ember jelenik meg különböző helyekről, hogy a választásokra vonatkozólag kifejtett egységes álláspontot jutassák kifejezésre a vidéki szervezetekben.

Népakarat, 1920. március 28. 1–2. p. Szerző megjelölése nélkül.

Jegyzetek

1. A kassai tagok esetében hiányzik a foglalkozás és a legtöbbjüknél a keresztnév is. Wirth Gyulát biztosan lehet azonosítani, a Tost testvérek esetében nem lehet tudni, vajon Barnáról vagy Lászlóról van-e szó. Vargha keresztnéve ismeretlen.
2. A 123/1920. számú képviselő-választásról szóló törvény értelmében a választásokon való részvétel a választójoggal rendelkezők számára kötelező volt, távol maradni csak a törvényben meghatározott esetekben lehetett. Az indokolatlanul távolmaradókat pénzbüntetéssel lehetett sújtani. Sb. Ročník 1920. čís. 123.
3. Határozat, döntés.
4. A képviselőjelöltek végleges listája, amely leadásra került az érsekújvári választókerületben, a következőképpen alakult: 1. Lelley Jenő; 2. Jabloniczky János; 3. Tobler János; 4. Daxer Henrik; 5. Palkovich Viktor; 6. Póor Gyula; 7. Varga Géza; 8. Haverla Péter; 9. Okolicsányi Tibor; 10. Morvay Kálmán.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

Az OKP első kongresszusának az országos pártvezetőség megválasztásán kívül arról kellett döntenie, részt vegyen-e a párt a közelgő nemzetgyűlési választásokon. Lelley az újonnan megválasztott országos elnök és az alakuló keresztényszocialista párt vezetősége határozottan kiállt a választási részvétel mellett, hiszen a magyar kisebbség nem maradhatott politikai képviselet nélkül.

4.

Budapest, 1920. június 20. Tuka Bélának, a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem tanárának jelentése Teleki Pál magyar külügyminiszter részére a felvidéki magyarbarát szlovák pártok csehellenes politikai szervezkedéséről és a szervezkedés kudarcairól. A jelentés a Jehlicska Ferenc szlovák politikussal való bécsi találkozón elhangzott információk alapján készült.

Budapest, 1920. június 20.

Jelentés

A felvidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól

Az alábbi „jelentés” írásba foglalóját az elmúlt héten távirati úton Bécsbe rendelték,¹ ahol egy felsővidéki politikus² várta. Kölcsönös megállapodás szerint a jelentést tevő előadása a jelen irat szerzője által főbb pontokban feljegyeztetett és a feljegyzés helyes mivolta a jelentéstevő útján ellenőriztette, nehogy a feljegyzésbe tárgyi hibák csússzanak be.

A jelentéstevő 1920 január óta a tót főosztálytól³ 7-8 vármegye politika és részben katonai megszervezésére kapott megbízatást. Az alábbi jelentés megbízatás eredményéről számol be.

A) *A politikai megbízatás eredménye vajmi csekély volt. Okok:*

1. *Ellentmondó jelszavak forgalomba való hozatala.* Január havában Szüllő Géza Apponyi „Szózatát” hozta hírül, miszerint a felvidék hazafias lakossága a választásokon nem vehet részt. Egy hónappal később Lelley azt jelentette, hogy a fővezérrel és miniszterelnökkel folytatott tárgyalásnak eredményeképpen a választásokban

való részvétel igenis hazafias kötelesség és közölte, hogy a kormány 8 millió szokolt⁴ bocsát a választások céljára.

2. *Pénzhiány.* A beígért összeg azonban nem jelentkezett, mert a magyar kormány a választásokra előirányzott összeget csak csekély részben és nagyon későn utalta ki. Április 5-én 150.000 szokol érkezett, pedig a választás április 18-ára volt kitűzve. Ez az érthetetlen és a legnagyobb fokban káros késedelmeskedés a magyarbarát pártokat nagyon kínos helyzetbe hozta, mert a választásokban való részvétel egyik feltétele a választási névjegyzék kinyomtatására előirányzott s a zsupán kezeihez lefizetendő 20 000 szokol képezte, amely összeget 2 héttel a választások megejtése előtt kellett volna átadni. Ha néhány áldozatkész hazafi ezt az összeget nem zsirálja⁵ s így váltóra való kölcsönvételét lehetővé nem teszi a magyarság Pozsonyban a választásokból egyszerűen kimaradt volna.

3. *Politikai akarnokok előtölködése.* Nagy visszatetszést keltett Bartal Aurél a régi zsidó liberális ére korifeusoknak⁶ törtétese, akik újból feltűntek a láthatáron és érvényesülni szerettek volna. Tolakodásuk undort és bizalmatlanságot keltett a magyar keresztény kurzus őszinteségét illetőleg.

4. *A magyar és méginkább tótság politikai iskolázatlansága s a politikusok kicsinyes személyeskedése.*

5. *Indízkreációk.* Budapesten elkövetve a melyek a megszállt területen tömérdek embert vittek bajba. Így például Lelleynek hazatérése után egy nyitrai társaságban megmondták, hogy a fővezérnél volt kihallgatáson, - egy másik politikusnak, hogy Pestről 150 000 szokolt hozott.

B) Hasonló eredménytelenség jellemzi a jelentéstevő által tervbe vett *katonai szervezkedést* is főleg a következő okokból:

1. A felsővidéken nem kevesebb, mint 12 külön bíró szervezett emberei jelentek meg (*sic!*), akik ellentétes híreket hoztak forgalomba ellentmondó utasításokat adtak a lakosságnak. E visszás állapot általános bizalmatlanságot keltett mindenfelé.

2. Egyes szervezetek, főleg Bulissa emberei, magyar részről fegyveres beavatkozást helyeztek kilátásba, mégpedig több ízben, záros határidőn belül. A határidők elmulasztását követő csalódás általános lehangoltságot keltett.

3. Más propaganda szervek a lakosság népszavazással és a megszállt területek visszacsatolásával hitegették: – magától értetődik, hogy a világháborút követő antimilitarista hangulat és ilyen jelszavak hangoztatása mellett senkinek sem volt kedve katonai szervezetekbe tömörülni.

4. Bulissa és Mészáros a Felvidékre olyan embereket küldtek, akik agitálás helyett dőzsöltek és lerészegedve végzetes fecsegéseket vittek véghez. Természetes, hogy ezekkel a veszedelmes emberekkel komoly és előrelátó ember szóba sem állt. De bizalmatlanná lett más, arra hivatott szervek embereivel szemben is.

5. A szervezés céljaira beígért tisztek elmaradtak.

6. A hadügyi kormány a tót főosztály szervezeteiről nem is vett tudomást, azokat egyáltalában nem támogatta.

7. Illetéktelen egyének, mint péld. Bánó őrnagy Magyaróvárott az ügy érdekei ellen dolgoztak, az illetékes szervek háta mögött.

8. Cseh agentprovokatórok⁷ sok embert jutattak börtönbe.

9. A zsidó sajtó agitáció a magyarság ellen fordult és a hangulatot rontotta.

C) *A felsővidék hangulata.* A jelen pillanatban nem a legjobb és ha a politikai helyzet változatlan marad, nemcsak nem fog javulni, hanem előreláthatóan annyira megromlik, hogy egy év múlva a tótság apatikus lesz, a magyarság pedig a haza iránt gyűlölettel lesz eltelve. Okok:

1. A magyarság a szervezkedés eddigi eredménytelenségén rendkívül elkedvetlenedett.

2. A cseh agitáció ezt a közvetlen hangulatot a sajtó, a pénz a cseh agitátorok boszorkányos ügyessége révén nagyszerűen kiaknáza. A csehek a magyarság egy részét főleg a régi dzsentri nem egy vezető emberét belevonták üzleteikbe, fényes keresethez jutatták s a vesztegetés e burkolt formájának igénybevételével behódolásra bírták.

3. A tótság között pártviszályok dúlnak. – vezető politikusai személyeskedéssel fecsérlik el az időt.

4. Šrobár miniszter minden képzeletet meghaladóan korrupt uralmát Dérer Iván minisztersége alatt valamivel tisztességesebb közigazgatás váltotta fel, amely a tótság körében általános megnyugvást keltett.

A mondatokból nyilvánvaló, hogy a tervbe vett katonai beavatkozásnak minél előbb be kell következnie, mert ha a Csehszlovák állam némileg konszolidálnék, a Magyarországhoz való csatlakozás vágya kérdéssé válik és csak több évtized múlva következnie be újból.

D) *A jelenlegi viszály helyzet orvosolására* különböző gondolatok merültek fel; – a fontosabbak a keresztény pártok képviselőinek felfogása szerint a következő:

1. A vezető magyar politikusok a felszabadító akciók központosítását követelik.

2. A Hlinka párt *önálló akciót* sürget. Abban az esetben, ha a magyar kormány eddigi hibás és minden kritikán aluli magatartását folytatná, önálló cselekvésre szánja el magát. Megjegyzendő, hogy Hlinka ez idő szerint Tvrdy befolyása alatt a magyar megoldás híve.

3. A magyar-német s a most alakulóban lévő tót keresztényszociális párt szintén bizonyos fokig Budapesttől független mozgalmat követel.

E) Jelentéstevő nézetei aszerint a legközelebbi és a legfontosabb tennivalók a következők:

1. Bulissa és Mészáros minden komolyságot nélkülöző, sőt határozottan káros akciói és szervezetei menten leszerelendők.⁸ Ha a magyar kormány ezeket az élősdi szervezeteket tovább is túri vagy azokat támogatja, hitelét fogja veszíteni az egész Felvidéken.

2. A budapesti agitációs- és propaganda központnak a kormánytól és a pártoktól való függetlenítése az akció sikere érdekében mulhatatlanul szükséges. Szükséges pedig a cseh kémrendszer miatt, amelynek exponensei bent ülnek a hivatalokban és a pártokban azokhoz a legkönnyebben férnek hozzá. Egy cseh főtisztviselő vallomása szerint még a minisztertanácsi jegyzőkönyvek másolatait is megszerezték; ezeket egy tanár közvetítette; újabb időben ezt a tanárt lefülelték. Azóta a minisztertanácsi jegyzőkönyvekhez nem tudnak hozzáférni.

3. Minthogy a cseh kémrendszer főleg Budapestet hálózta be, föltétlenül szükséges az ellenkémvizsgálat céljaira kis detektív-különítmény létesítése. Megfelelő pénzüsszeg ellenében a csehektől meg lehet kapni összes budapesti kémeik s a velük összeköttetésben álló tisztviselők jegyzékét. A cseh kémkedés meghúzásá-

nak legegyszerűbb módja az volna, hogy a cseh kémek informátorai hazug híreket kapnának s ezek akaratlan terjesztésével patrónusaikat tévútra vezetnék.

4. A eddigi széthúzó, rendszertelenül sőt vajmi gyakran ellentétes irányban működő akciók központosítása olyképpen történnék, hogy a nagyszámú propaganda szervek munkáját két központ venné át. Az egyik Budapesten székelne és csakis katonai hírszerzéssel és propaganda kifejtésével foglalkoznék. A belső szervezés munkáját a Pozsonyban létesítendő központ venné át, amely a budapestivel egy Köpcsényben székelő és minden tekintetben megbízható tiszt útján érintkeznék. A szervezkedés céljaira szükséges pénzküldemények átvétele Bécsen át történnék.

A belső szervezés munkáját intéző központ főszerve a forradalmi kormány volna, melynek már most, a fegyveres beavatkozás előtt meg kellene alakulnia a magyar kormány által való elismertetése után az utóbbival diplomáciai ügyvivő útján állandó összeköttetésben maradna. Viszont a magyar kormányt a tót kormánynál szintén e diplomáciai ügyvivő képviselné egyben pedig az ügyvitelt ellenőrizné. E tót kormány látható része Slovenskon kívül semleges helyen, lehetőleg Bécsben székelne s ott egy kisebb minisztertanácsot képezne és kiküldöttjei útján a külfölddel rendes diplomáciai összeköttetést létesítene. A kormány többi Slovenskon belül működő tagjai a felszabadulás pillanatáig titokban maradnának. A felszabadulás után a kormány külső és belső tagjai a Magyarországhoz való csatlakozás előkészítése végett egyesülnek a magyar unió kimondásáig az ügyeket közösen vezetnék. A kormány tagjai a slovenskoi pártok összes árnyalatait képviselnék.

5. Az akció egyöntetűségének biztosítása föltétlenül megkívánja, hogy a pesti központ csakis a pozsonyival érintkezzék.

6. Az eddigi akció teljes leszerelése nem szükséges, nem is kívánatos, már csak azért sem, hogy az igazi működését leleplezzék. A központ függetlenségének hangsúlyozása nem azt jelenti, hogy a magyar kormánytól hermetice el kell zárkóznia, hanem az, hogy eltérő és ellentmondó rendelkezések alól felszabaduljon és egységesen irányítva az egész akciónak egységes irányt adjon.

7. A cseh zsidó sajtó ellensúlyozása végett a jó irányú magyar és tót sajtó anyagi támogatása múlhatatlanul szükséges.

A magyarbarát tót néppárttal és a kassai tót nemzeti tanáccsal összeköttetésben álló politikai pártok felfogásának ismertetése végett legyen szabad a fenti jelentést megtoldani a következő megjegyzésekkel:⁹

1. A számottevő tót politikusok közfelfogása szerint a Felsővidék felszabadítása csakis tót nemzeti mozgalom alakjában lehetséges, mégpedig

a) az entente miatt, amely a magyarság részéről kiinduló és hódító háború jelle gével bíró akciót nem engedne meg.

b) a tótság miatt, amely az ilyen hódító háború jellegével bíró fegyveres beavatkozás politikai következményeitől fél s azért az ilyen akcióval szemben annyira bizalmatlan, hogy ez a bizalmatlanság az egész beavatkozás sikerét a legnagyobb mértékben veszélyeztetné.

A tótság az itt alakult komitét a felsővidék képviselőinek sohasem fogja elismerni, benne nem képviselteti magát, sőt az, mint amolyan hívatlan prókátor egész Európa színe előtt desavualni¹⁰ fogja. A felsővidék forradalmasításának politikai részét a komitére bízni egyértelmű volna az egész ügy tönkretételével.

2. A tótság fél a felvidékre visszatérő harcias magyar elemek hazafias túlzásaitól, a katona különítmények kegyetlenkedéseitől, általában a fehér terror kinövésaitől, melyeket a csehek által támogatott Bécsi Magyar Újság rikító színekkel ecsetel a lakosságba a keresztény kurzus ellen nagy ellenszenvet szuggerál. A bizalmatlanság elosztatása végett föltétlenül szükséges lesz szakértő tisztek vezetése alatt álló helybeli karhatalmi csapatok szervezése, amelyek a felszabadulás után a rendet fenntartanák.

3. A tót kérdés általában az ország területi integritásának kulcsa Budapesten van. A Felvidéken végtelenül kínos benyomást kelt a magyar pártok torzsalkodása, a magyar politikusok törtétese, kicsinyes személyeskedése s a legfontosabb közügyeknek pártszempontok szerint való elbírálása, végül pedig a kormány gyászos gyöngesége és tehetetlen vergődése. A tótság nem bízik benne, hogy a kormány komolyan gondol a megszállt területek felszabadítására és kételkedik a megcsonkított Magyarország erkölcsi és fizikai erejében. Itt a legfőbb ideje annak, hogy a magyar kormány végre valahára minden kétséget kizáró módon tudassa a tótság képviselőivel:

a) van e komoly szándéka a Felvidék felszabadítása érdekében akcióba lépni?

b) Hajlandó e a Felvidék tót részének az akció sikere érdekében a politikai kezdeményezés és szervezkedés jogát megadni, azt elismerni és támogatni?

c) a hazafias és mérsékelt elemek felkarolásával a magyarbarát megoldás sikerét biztosítani, a kassai tót nemzeti tanács végrehajtó kormánytanácsa bővülő alakját elismerni és az akcióba lépését idejekorán lehetővé tenni. Végül

d) hajlandó-e az élősdi, tisztára személyes érdekeket képviselő, rendszerint az ügy érdekei ellet dolgozó mellékakciókat minden rendelkezésre álló eszközzel leszerelni, illetve ártalmatlanná tenni.

Ha a kormány higgadt megfontolás után azt találná, hogy az adott viszonyok között a Felvidék felszabadítása érdekében akcióba nem léphet, kötelessége e szomorú tényt őszintén és kertelés nélkül beismerni, hogy a változott viszonyoknak megfelelő politikai szervezkedést idejekorán meglehessen kezdhető.

Ha ellenben a kormány akár a tót nép zömében, akár a magyarbarát megoldás híveinek őszinteségében kételkednék, sokkal jobban teszi, ha e megoldást becsületes híveit a politikai mezeinek elhagyására nyíltan felszólítja, mintha titkos ellenintézkedésekkel körmönfont sakkhúzásokkal működésüket megakasztja és politikai ellenfeleik támogatásával szándékainak őszinteségét a tótság és Európa színe előtt kompromittálja, amint ezt a tisztelettel mellékelte s a hadvezetőség által a Felvidéken terjesztett rágalmazó röpirat eléggé tanúsítja.

MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920. f. 254-260. Aláírás nélküli gépelt tiszttázat.

Jegyzetek

1. Teleki Pál külügyminiszter 1920. június 19-én számjelsürgönyt küldött Varsóba Jehlicska Ferencnek, hogy utazzék Bécsbe. Lásd MOL K 64, 7. tétel, 15/res/1920.
2. Tuka Béla.
3. A Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztályáról van szó, amely elsősorban a szlovák autonómiaörekvések támogatásával látta elérhetőnek Magyarország területi integritásának visszaállítását.

4. Csehszlovák korona.
5. Váltókezességet vállalja.
6. Tekintélyes vezető.
7. Beugrató titkos rendőrkérem.
8. Bulissa Károly és Mészáros Gyula vezetésével a magyar kormány támogatásával folytatott propagandaakcióról van szó. Bulissáék 1919 végén és 1920 elején elsősorban röplapok terjesztésével igyekeztek a csehek ellen hangolni és a Magyarországhoz történő visszatérésre buzdítani a szlovák lakosságot, valamint forradalmi hangulatot létrehozni a megszállt északi területen. Az akció azonban kudarcba fulladt.
9. Ettől a résztől kezdve Jehlicska saját véleményét, illetve az általa vezetett Magyarbarát Tót Néppárt álláspontját írja le.
10. Meghazudtol, megcáfol.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

Az irat hátlapjára a külügyminisztériumban kézzel ráírták az iktatószámot és az érkezés dátumát „168/Res/1920 Ér. VI. 30.” Több kézzel írt, nehezen olvasható pár szavas megjegyzés mellett tisztán olvasható a jelentéstevő neve: „Tuka Béla.”

A magyar kormány által támogatott, Csehszlovákiával kapcsolatos akciók két kulcsfigurája találkozott Bécsben, és foglalta össze álláspontját a szlovákiai helyzetről. Jehlicska Ferenc, aki Lengyelországban próbálkozott szlovák emigráns tanács megalakításával és külföldi propagandával, valamint Tuka Béla, a volt pozsonyi egyetemi tanár, aki a belföldi szervezkedés legfőbb vezetője volt ebben az időben. Helyzetértékelésük viszonylag reálisnak mondható. Tuka javaslatából nem sok minden valósult meg, a kalandor katonai szervezkedéseket a magyar kormány azonban hamarosan leállította.

5.

Pozsony, 1929. február 4. A Keresztényszocialista Naptár (1930) rövid beszámolója a keresztényszocialista párt IV. országos kongresszusáról, amelyet Pozsonyban tartottak 339 hivatalos küldött részvételével. Szüllő Géza országos elnök beszédének és a szónokok felszólalásainak ismertetését követően szó szerint közli a párt programját, amelynek „sarkalatos célkitűzése Szlovenszkó és Ruszinszkó közjogi autonómiájának kivívása”.

Múlt évben február negyedikén¹ gyűltek össze kongresszusra az országos keresztényszocialista párt szervezeteinek kiküldöttei a pozsonyi Vigadó nagytermében. Előtte és utána csikorgó hideg, de ezen a napon megenyhült az idő, mintha a jó Isten kegyelme mosolygott volna ránk a derült égről. Minden vonat hozott ismerőst, barátot, fegyvertársat, eljött kelet és nyugat, Szlovenszkó és Ruszinszkó, magyar és szlovák, német és román, értelmiség és munkásság, hogy együtt áldozzanak azoknak az eszméknek, amiket az országos keresztényszocialista párt hirdet. Hatalmas seregszemle volt ez, olyan, mint amikor a hadvezér számba veszi hadseregét, melyet győzelemre kell vezetnie. 339 hivatalos kiküldött volt jelen, akik összesen 459 községi pártszervezetet képviseltek. Büszkeséggel állapíthatta meg a párt kiváló vezére, dr. Szüllő Géza nemzetgyűlési képviselő, hogy az utolsó kongresszus óta, mely három év előtt volt Kassán, a párt 66 %-kal erősödött.

Minden rendezést szorgos előmunkálatoknak kell megelőzniök. Bizony gondot okozott a sok embernek értesítése, az igazolványok kiosztása, az elhelyezésről való gondoskodás, de ahol szeretet és akarat van, ott nem marad el az eredmény sem. Minden simán programszerűen bonyolódott le.

A Vigadó nagyterme az alkalomhoz méltóan ünnepi külsőt öltött. Az emelvényen az elnöki asztal körül délszaki növények csoportja díszlett, a terem bejáratánál fehér karszalagos rendezők sűrűgtek; akik az elhelyezkedésre ügyeltek föl. A kongresszus tíz órára volt hirdelve, de már 9 órától kezdve szállingóztak a fekete ruhába öltözött kiküldöttek. A párt vonzó erejére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy egyeseknek milyen nagy utat kellett megtenniök. Voltak, akik egyhuzamban huszonnégy órát utaztak, hogy résztvehessenek a kongresszuson. Becsületes magyar gazdák hozták el szeretetüket Pozsonyba, akiknek arcát barnára sütötte a kalászt érlelő nap. Jöttek egyszerű munkások, akik bizony fillérenként adták össze keresményükből az útiköltséget. Iparosok, akik ezen a napon letették szerszámaikat, mert meghallották a nemes cél sürgető hívását. Hallottunk zamatos magyar szót, tősgyökeres szlovákot, gyorsan pergő németet és csodálatos, hogy milyen békésen megfért egymás mellett a három nyelv; mindenki boldog volt együtt tapsoltak az elhangzott beszédeknek – bármilyen nyelven is mondták el, – mert minden szó szívük óhaját fejezte ki.

A kongresszus lefolyását, az elhangzott szónoklatokat részletesen közölték annak idején az újságok. Kimagasló esemény volt dr. Szüllő Géza országos elnök beszéde, akit melegen ünnepelt a hallgatóság. Minden gondolata egyszerű és logikus volt, hogy szinte csodálkozott az ember, hogy az igazságot ilyen tömören is meg lehet mondani. A szavai oda sújtottak, ahová irányozta őket. Mindazáltal minden politikán túl a legmeghatóbb jelenet az volt, amikor egy délceg pozsonyi kislány virágcsokorral ajándékozta meg a pártvezért és a magyar nők törhetetlen ragaszkodását tolmácsolta fajukhoz és hitükhöz. Kedves találkozója volt a politikának és az emberi momentumoknak, hogy ugyanazon a napon volt Szüllő Géza születési napja is. Zúgott az embererdő, egybevegyült az „éljen” és a „nech žije”², amikor erről, az egyik szónok megemlékezett.

A kongresszus délelőtt tíz órakor kezdődött, de bizony még délután két órakor is ott szorongott a legtöbb kiküldött a székeken és áhítattal hallgatta a szónokokat. Akik eltávoztak, azokat is rövid idő múlva vissza csábította a kíváncsiság. A beszédek tárgya ama téma körül mozgott, hogy miképpen lehet az itt élő őslakosság erejét átmenteni a jövőbe. Gazdasági, kulturális, szociális és közigazgatási kérdések kerültek napirendre és a szónokok, pártunk tartományi képviselői döntő érveket sorakoztattak föl amellet, hogy csakis a keresztényszocialista program mellett való kitartás tud minket megsegíteni célunk elérésében.

A párt negyedik kongresszusán ismét erőssé kovácsolódott az akarat, mely a keresztény szeretet és szilárd meggyőződés alapján oldja meg a kérdéseket, amelyeket a hatalom nem akar vagy nem tud elintézni. Szükség volt erre a találkozásra, mert megismertük egymást annak a nagy családnak gyermekei, akik szétszórva Szlovenszko és Ruszinszko hegyei között, összejöttünk, hogy személyes barátság pecsétjével lássuk el a közös eszméhez való ragaszkodásunkat.

A kongresszus után közös ebédre, gyűltek össze a résztvevők, majd este ugyan csak a pozsonyi Vigadó nagytermében az Országos Fehér Bál fejezte be az emléke-

zetes napot, amelyről a krónikás, ha egyszer meg fogja írni az itteni magyarság küzdelmes élettörténetét, csak elismerő szavakat találhat.

Programunk³

Az országos keresztényszocialista párt programja: az állampolgárok közti teljes egyenjogúság, a keresztény elvek érvényesítése a közéletben s minthogy ezeket Szlovenszkóban és Ruszinszkóban csupán az önkormányzat, autonómia biztosíthatja, ezért pártunk sarkalatos célkitűzése Szlovenszko és Ruszinszko közjogi autonómiájának kivívása.

Követeljük az autonóm szervek teljes szabadságának biztosítását és a kinevezési rendszer megszüntetését.⁴

Követeljük az ügyvédi kamara teljes önkormányzatát.

Követeljük a járásoknak a kisebbségi szempontok igazságos figyelembevételével történő új rendezését.

Követeljük a nyelvrendeletben megszabott jogok kiterjesztését, hogy mindenki szabadon használhassa anyanyelvét a hatóságok és bíróságok előtt. A felekkel való érintkezés a kisebbségi nyelven történjék, a kisebbséghez tartozóknak a hatósági végzések anyanyelvükön adassanak ki.

Követeljük, hogy a hontalanok ügye rendeztessék. Mindazokat, akiknek az államfordulatkor itt állandó lakhelyük volt, automatikusan, minden formáság mellőzésével csehszlovák állampolgároknak kell elismerni.

Követeljük, hogy az állami szolgálatból senkit nemzetisége miatt el ne zárjanak.

Követeljük az elbocsátott tisztviselők visszavételét.

Követeljük a nyugdíjasok járulékainak egységes rendezését. Követeljük a földreform revízióját. A földet azok kapják, akik dolgoztak rajta, nem pedig telepések.

Követeljük az erdőreform politikamentességét.

Mezőgazdaságunk fejlesztéséhez követeljük az állam támogatását.

Képviseletet követelünk a szlovenszkói országos gazdasági tanácsban a nemzeti kisebbségek számára.

Követeljük, hogy az állam Szlovenszko és Ruszinszko iparának és kereskedelmének fejlesztését minden erejével előmozdítsa.

Követeljük a kisiparnak olcsó hiteltőkével és gépekkel való ellátását.

Követeljük a határátlépés megkönnyítését.

Követeljük a szlovenszkói ipar védelmét a csehországi ipari termeléssel szemben. Tiltsák meg az állami és nagyipari üzemeknek a kisipar körébe vágó munkák elvégzését, amely körülmény kisiparosainkat egzisztenciájukban támadja meg.

Követeljük az évek óta sürgetett szlovenszkói vasútvonalak megépítését.

Követeljük, hogy a vasúti tarifát a csehországi nivåhoz viszonyítsák. Utjaink jókarban tartása, új utak, hidak stb. építése elsősorban az ország iparának és kereskedelmének.

Az adózás terén általában követeljük a szlovenszkói lakosságot terhelő adók leszállítását.

Követeljük, hogy az adókvetés reális alapon történjék.

Követeljük, hogy az adóföllebbezésnek halasztó hatálya legyen a behajtásra.

Követeljük az életszükségleti cikkeket drágító forgalmi adó eltörlését.

Követeljük, hogy az adóbizottságokban az adófizető közönség bizalmi emberei foglaljanak helyet.

Követeljük, hogy a szociális biztosítónak Szlovenszkóban összegyűjtött tőkéit hitel igények jutányos kielégítésére használják föl.

Követeljük, hogy az állami üzemeknél és vállalkozásoknál, építkezéseknél, idevaló szakembereket és munkásokat alkalmazzanak nemzetiségi megkülönböztetés nélkül.

Követeljük a nagymérvű kivándorlásnak, amely elsősorban a szlovenszkói és ruszinszkói őslakosságot sújtja, orvoslását, a munkanélküliség leküzdését, munkaalkalmak és kényszermunkák foganatosítását.

Követeljük, hogy a mezőgazdasági szezonmunkások alkalmaztatási viszonyait törvényes úton szabályozzák.

Követeljük árvaházak, kórházak és szegényházak létesítését.

Követeljük a rokkantak járulékának fölemelését és a szociális szempontok figyelembevételével történő rendezését.

Követeljük a betegségélyező pénztárak autonómiáját. A betegségély, a nyugdíj és rokkantbiztosítás igazságos reformját.

Követeljük, hogy a kislakás építő hathatós támogatásban részesüljön olcsó telek, hosszú lejáratú kölcsön nyújtásával.

A kisebbségek számára szabad kulturális fejlődést követelünk.

Követelünk arányos számú iskolát a kisebbségek számára mind az állami, mind a felekezeti iskolákban.

Követeljük az államosított felekezeti iskolák visszaadását a felekezeteknek.

Követelünk arányos számú iskolát a kisebbségek számára minden fokozatban.

Követeljük a magyar főiskola visszaállítását és teljes kiépítését.

A kisebbségek számára kizáróan kisebbségi tannyelvű szakiskolákat követelünk. Tiltakozunk az ellen, hogy az egyes szaktanfolyamok oktatási nyelve kizáróan az államnyelv legyen és a kisebbségi oktatást párhuzamos osztályok fölállításával intézzék el.

Teljes szabadságot követelünk a felekezeti, községi és magániskolák létesítésére.

Követeljük az állami támogatás kibővítését, az állami segély emelését a felekezeti és községi iskolákban működő tanerők számára.

Követeljük mindennemű külföldi oklevél nosztrifikálásának lehetővé tételét.

Követeljük a zár alá vett egyházi vagyon föloldását.

Követeljük a kongrua-törvény méltányosság szerinti revízióját és legsürgősebb végrehajtását.

Követeljük a kulturális és gazdasági egyesületek szabad alakításának és zavartalan működésének biztosítását.

Követeljük a sajtótörvénynek a teljes vélemény szabadság elve alapján való megreformálását.

Követeljük, hogy a magyarországi sajtótermékek előtt nyissák meg Szlovenszko és Ruszinszko határait.

Követeljük a nyelvrendeletben meg állapított jogok kiterjesztését.

Követeljük, hogy a kisebbségi színház ügyét olyképpen rendezzék, hogy a színesek bármely szlovenszkói és ruszinszkói városban előadást tarthassanak.

Követeljük a kisebbségi színiévad beosztása terén fennálló igazságtalanságok megszüntetését.

Követeljük, hogy minden kisebbségi színészetet érintő kérdésben a kisebbségi kulturszervek hozzájárulásával döntsenek.

Követeljük az állami költségvetésnek a hadügyi és külügyi szolgálatra irányított tételeinek csökkentését.

Követeljük az általános hadkötelezettség eltörlését, a milícia bevezetését, miként azt az alkotmánytörvény biztosítja.

Követeljük a külpolitika terén a szomszédállamokkal való jóviszonynak azonnali megteremtését, mert ez az állam létérdeke.

Keresztényszocialista Naptár az 1930 közönséges évre. Kiadta: a szlovenszkói Országos Keresztényszocialista Párt központja. É. n. [1929] 46–49. p. Szerző megjelölése nélkül.

Jegyzetek

1. Ez a dátum téves, az OKP 4. kongresszusára 1929. február 5-én került sor Pozsonyban.
2. Éljen – szlovákul.
3. Az eredeti szövegben is itt jegyzet van, amely így hangzik: „Az országos kongresszuson fölolvasta Böhm Rudolf országos pártigazgató.”
4. A tartománygyűlés tagjainak csupán kétharmadát választották, egyharmadát a központi kormány nevezte ki, ezzel biztosította a mindenkori kormánykoalíció a többségét.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

A keresztényszocialista párt IV. kongresszusa látványos külsőségek között zajlott le Pozsonyban, és az erőt volt hivatott demonstrálni. A párt három év alatt történt 66 százalékos erősödését, amelyet a kongresszuson bejelentettek, a választási eredmények nem igazolták. A párt új programja a kisebbségi sérelmekre és az értékmegőrzésre összpontosít. A korábbi programokkal összehasonlítva jól megfigyelhető, hogy a baloldali gazdasági követelések háttérbe szorultak.

6.

Budapest, 1935. december. Szülő Gézának, az Országos Keresztényszocialista Párt elnökének feljegyzése Edvard Beneš köztársasági elnökké választása körüli egyeztetésekről a csehszlovák nemzetgyűlés magyar képviselői, illetve a magyar külügyminisztérium között.

Aide mémoire⁴

Beneš megválasztása előtt a Külügyminiszter úr utasítása a következő volt:

1) Ha létrejön egy olyan kombináció, amely megbuktathatja Beneš, akkor ehhez a csoporthoz kell csatlakozni.

2) Ha ilyen csoport nem alakul, akkor passzív magatartás a kötelező, üres lappal kell szavazni.

3) Ha azt látjuk, hogy Benešnek igen nagy többsége van, akkor ezzel a többséggel kell menni.

1935. december 10.: A közös klub ekként határozott.

1935. december 13-án Rüdcl pápai kamarás, üveggyáros Esterházy Jánost felkereste Benešnek azzal az üzenetével, hogy az elnökválasztás előtt a magyarok ügyében vele tárgyalni szeretne. 1935. december 14-én Esterházy Budapestre jött, én Prágában voltam s neki itt információkat adtak, a nemzetiségi osztálynál² és a Külügyminisztérium. 1935. december 15-én Esterházy Benešsel beszélt, az információkat betartotta, kijelentette, hogy egyedül nélkülem választ adni nem tud, a beszélgetést ab referendum³ veszi. December 16-án Esterházy engem, aki semmiről sem tudtam⁴, reggel felkeresett és kérte, hogy vele együtt menjek a Külügyminiszter úrhoz. A Külügyminisztériumban Besseney báróval való előzetes megbeszélés után Pataky államtitkár urat is odahívtuk és együttesen mentünk be a külügyminiszter úrhoz velünk volt Bartók pozsonyi konzul is. Tárgyalás után a Miniszter úr a következőket mondta: válaszom dodonai lesz, mert az adott viszonyok és a nyerhető előnyök a választás előtti nap politikai stádiuma alatt ítélnélhető csak meg, a döntést reám bízza.

Én kijelentettem, hogy erőviszonyaink és helyzetünk folytonos gyengülését ismerve, a Benešsel való tisztességes alkut jónak látom, a felelőséget ezért vállalom. Pataky, Bartók, Esterházy álláspontomat magukévá tették. 1935. december 17-én reggel a közös klub összeült. A tárgyalásnál azonnal éreztem, hogy valami nem stimmel, mert Szent-Ivány, aki az egész idő alatt Prágában volt, tárgyalt a magyar követtel és tárgyalt a vele sokszor szoros viszonyban levő agrár-csehekkel és agrár-németekkel.

A közös klubban hosszú, terjedelmes és nivótlan vita volt és szédületes perspektívákat állítottak egyesek fel az esetre, ha Beneš megbuknék. A vitát félbeszakítottam délután fél 4-kor Jaross, Esterházy és én Benešhez mentünk, ahol másfél órát tárgyaltunk. Amikor Beneštől fél 6-kor a képviselőházba jöttünk – mert fél 6-ra volt a közös klub ülése kítűzve – egy téves telefonkapcsolást vett fel titkárom, Černy belügyminiszter titkára Szent-Ivány helyett hozzám telefonált azzal, hogy Černy üzeni Szent-Ivány-nak, hogy az estére kítűzött tárgyalás elmarad. (Természetesen miután tudomást szerzett a detektívek útján a belügyminiszter, hogy mink a külügyminiszternél megegyeztünk.) Délután 6 órakor a közös klubot ismét összehívtam, Benešsel való tárgyalást elreferáltam, és ezek után úgy határoztunk, hogy mind a két párt Benešre szavaz.

December 18-án a szavazás Benešre ekként meg is történt.

December 19-én Szent-Ivány és Jaross Budapestre jöttek, a Külügyminisztériumban úgy referáltak, hogy a közös klub nem egyöntetűen foglalt állást, hanem a keresztényszocialista párt Benešre szavazott, a nemzeti párt Beneš ellen szavazott. Ebből a referádából az a konzekvencia lett levonható, hogy a magyarság álláspontja nem volt egységes, a magyarság meggyengült, kompromittálta magát és a miniszter úr intenciói nem váltak be.

Ez az információ helytelen volt és nem fedi a tényeket.

Bizonyítékok:

1) Ide csatolom a Prágai Magyar Hírlap-ban megjelent Jaross és Esterházy által parafált hivatalos kommunikét, amely megjelent 1935. december 18-án. Ez szóról-

szóra azt tartalmazza, hogy a közös klub elhatározta, „hogy Beneš külügyminiszter úr jelöltségét támogatja”

2) Ide csatolom Jarosznak az Est-ben leadott interjóját, ahol ipsissima verba⁵ elismeri, hogy elfogadták és támogatták a magyar pártok Beneš jelöltségét.

3) Idecsatolom a Prager Presse december 19-i számát, amely hivatalosan igazolja, hogy az elnökválasztásnál megjelent 440 törvényhozó, ebből 340 szavazott Benešre; 24 szavazott Němecre; 76 szavazólap üres volt.

Mivel Heinleinék kijelentették, hogy 66 szavazólapot üresen adtak le, mivel a fasciszták kijelentették, hogy 6 szavazólapot üresen adtak le, mivel Henčík lengyel-ruszin képviselő kijelentette, hogy üres lappal szavazott; így csak egy üres szavazólap maradt fenn, ez az egy szavazólap lehet, hogy a magyar nemzeti párt által beadott üres szavazat.

Ez azonban bizonyít kettőt:

1) Hogy a magyar nemzeti párt a keresztényszocialista párttal együttesen szavazott, tehát a kívánt egység megvolt,

2) Másodsor bizonyítja azt, hogy erre az egy üres lapra vagy Jaross, vagy Szent-lvány tarthat igényt, de az bizonyos, hogy ketten egy lappal nem szavaztak.

**OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/11. Gépelt keltezés nélküli, aláíratlan tiszta-
táza.**

Jegyzetek

1. Emlékeztető feljegyzés.
2. A Miniszterelnökség II. ügyosztályáról van szó.
3. Jelentéstétel nélkül.
4. Szülőnek ezt a megjegyzését óvatosan kell fogadni, hiszen, mint egy másik dokumentum bizonyítja, ő már december 7-én olyan javaslatot küldött Budapestre a külügyminisztériumba, hogy a magyarok, bizonyos kulturális engedmények fejében, szavazzanak Benešre.
5. Szóról szóra.

A dokumentum közlőjének megjegyzése:

Beneš elnökké választása után váratlanul vita robbant ki az OKP és a nemzeti párt képviselői között arról, ki hogyan is szavazott. Szülő állítása látszik megalapozottabbnak, hogy a nemzeti párt képviselőinek nagy része, a keresztényszocialistákkal együtt, Benešre szavazott. De az események ekkor már egészen másról szóltak, arról, hogy ezzel az ürüggyel, az elnökválasztás során történt szétszavazással vajon ki lehet-e kényszeríteni a magyar pártok, egyes nemzeti párti vezetők és a magyar kormánykörök által oly régen óhajtott egyesülését.

(A dokumentumokat közli és a jegyzeteket írta Angyal Béla)
(A bevezetőt és a regesztumokat írta Varga Sándor)